

ТШИНЕЦЬКО-КОМАРІВСЬКА КУЛЬТУРА НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ: СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ

Любов Опанасенко | аспірантка, Національний університет «Києво-Могилянська академія», кафедра археології

У статті розглянуто питання дослідження однієї з культур середнього бронзового віку на території України, проаналізовано напрацювання сьогодення та попередніх періодів, визначено перспективні напрями досліджень та дискусійні питання.

Ключові слова: *середній бронзовий вік, тшинецько-комарівська культура, культурне коло Бабине, зрубна культура.*

Бронзовий вік на території України – це період різноманітний і суперечливий. Україна в бронзовому віці – це складний конгломерат різних культурно-історичних спільнот, культур і культурних груп, які мали різні ареали, традиції, зв'язки, рівні розвитку. Найбільше бронза поширюється саме у середній період бронзового віку. За доби середньої бронзи відбулися значні зрушення у сфері металургії та металообробки. Металеві речі широко входять у побут, виробництво, військову справу. Саме тоді металургія бронзи поширилася на всі терени сучасної України. Дослідженнями культур середнього бронзового віку займалися починаючи із XIX ст. Розквіт досліджень припадає на другу половину XX ст. Визначними є праці вітчизняних та зарубіжних дослідників: Березанська С. С., Литвиненко Р. О., Клочко В. І., Отрощенко В. В., Макарович П. та інші.

Березанська С. С. свого часу віднесла до культур середнього бронзового віку на території України тшинецько-комарівську культуру (або культурне коло), при цьому виділивши комарівську культуру XV–XII ст. до н. е. з трьома етапами, і східнотшинецьку культуру кінця XVI – початку XI ст. до н. е. (ранній і пізній етапи). До цього ж періоду вона віднесла культуру багатоваликової кераміки (культура

© Любов Опанасенко, 2021

Бабіне або культурі коло Бабіне (останньою назвою зараз користується Литвиненко Р. О.) та зрубну культуру (ранньозрубний період – кінець XVI–XIV ст. до н. е.; пізньозрубний період – XIII–XII ст. до н. е., загалом XVI–XII ст. до н. е.) (Березанская, 1982, с. 111–122; Литвиненко, 2013, с. 100–202).

Сучасний стан дослідження тшинецького культурного кола на Україні розглянуто у статті Макаровича П., Горського Я., Лисенко С. У ній автори зазначають взаємні впливи між тшинецько-комарівською культурою та її сусідами (бабинська, зрубна, абашинська культури тощо), які на той час перебували на різних етапах свого культурного розвитку. Цікавими є думки щодо існування шляхів сполучення між культурами та обмінні процеси, підтвердження чи спростування думки про східне походження деяких металевих речей у культурах. У тшинецько-комарівській культурі відзначається спадщина ямної, катакомбної та шнурової спільнот. Впливи цих культур різні в різних регіонах поширення (тшинецької, комарівської і сосницької культур). Одним із підтверджень є те, що катакомбні кам'яні булави, які мають східне походження, були поширені в тшинецько-комарівській культурі. Крім попередніх культур на тшинецько-комарівську здійснює вплив паралельно і бабинська культура, що можна прослідкувати в елементах поховального обряду та кераміці. Так, наприклад, свідченням контактних впливів є наявність в обох культурах дерев'яних посудин, крім того, особливо цікавими є поховання за обрядом дніпровсько-прутської бабинської культури, які містять посудини, аналогічні кераміці комарівської версії тшинецько-комарівської культури (селища Проги і Клембівка, де обидві культури перекривають одна одну). Також не можна виключати і той факт, що представники ранньої фази тшинецько-комарівської спільноти співіснували з пізніми «бабинцями» у басейні верхнього Дністра. Подібне співіснування можна прослідкувати й в східному ареалі тшинецько-комарівської культури на середньому Дніпрі та в басейні Десни. Елементи бабинського кола сюди проникли з південного сходу і перекрили місцевий субстрат (Малополовецьке 1800–1600 рр. до н. е.). Крім впливу вищезазначених культур, на деяких територіях свого існування тшинецько-комарівська відчувала на собі і вплив абашевської культури (деякі типи гончарних виробів, проте вони не повністю повторюють кераміку абашевської культури) (Makarowicz, 2013, pp. 162–244).

На сьогодні не менш цікавим є питання дослідження взаємовпливів та контактів тшинецько-комарівської і зрубної культур. Так, на середньому Дніпрі тшинецько-комарівські племена вступили в контакти із зрубною і створили бережнівсько-маївську культуру. Вплив цієї культури особливо помітний у районі басейну річки Дністер та на Волині (головним чином специфічні типи посудин, кістяні знаряддя праці та металургійні лобойківські традиції). Лобойківські традиції Ключко В. І. пов'язує з бережнівсько-маївською зрубною культурою, показавши, що лобойківські комплекси на Дніпрі маркують східний кордон тшинецького культурного кола (Ключко, 1998, с. 217–237). Значний вплив на тшинецьку культуру здійснювали і культури Ноуа та сабатинівська, котрі були основними сусідами у Карпатському регіоні. Щодо останньої, то деякі пам'ятки «тшинця» містять характерні посудини (вази та амфори з двома ручками тощо), а впливи культури Ноуа – це поширення в ареалі тшинецько-комарівської дворучних ваз. Подібні процеси, пов'язані із Ноуа, можна спостерігати також і в Молдові, Румунії та на Буковині. В іншому ареалі можна знайти впливи культури Отомань-Фюзеншабошь (кераміка, оздоблення банок, кухлі, вази) (Makarowicz, 2013, pp. 162–244).

Автори у своїй статті зазначають два шляхи передання технологій і контактів (через Віслу і Балто-Понтійський район). При цьому, деякі ділянки цих шляхів могли, на їхню думку, контролюватися місцевими представниками тшинецько-комарівської культури, котрі, можливо, були посередниками в цих відносинах. Важливим питанням у дослідженні є роль місцевої еліти в розподілі бронзи і бурштину в цих районах і поширенні сировини, готових товарів, імпортованих металевих речей тощо, які мали виключно функцію престижу (Makarowicz, 2013, pp. 162–244).

Отже, дослідження тшинецько-комарівської культури має тривалу історію. На сьогодні, як здобуток від попередніх періодів, ми маємо різноманітні погляди на ареал та походження зазначеної культури. В наш час цікавим і перспективним напрямом дослідження можна вважати питання міжкультурних контактів та обмінів із сусідніми культурами, оскільки загалом всі згадані контакти і впливи спричинили відмінності в матеріальному комплексі певних частин ареалу тшинецько-комарівської культури, що потребують подальшого детального дослідження.

- Березанська, С., 1982. *Северная Украина в эпоху бронзы*. Киев: Наукова думка.
- Клочко, В., 1998. «Лобойківська металургія» (до проблеми східного кордону Східно-тшинецької культури). В: *Trzciniec» – system kulturowy czy interkulturowy proces?*. Poznań, s. 217–237.
- Литвиненко, Р., 2013. Північне Приазов'я в системі східноєвропейського бронзового віку. В: *Україна і світ: проблеми історії: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. м. Маріуполь, 29.11.2013 р.*
- Makarowicz, P., Górski, J. & Lysenko, S. D., 2013. Pontic and Transcarpathian cultural patterns in the Trzciniec circle between the Prosna and Dnieper. *Baltic-Pontic studies*, 18, pp. 162–244.

TSHYNETSK-KOMARIV CULTURE ON THE TERRITORY OF UKRAINE: STATE OF RESEARCH AND PROSPECTS

Liubov Opanasenko | PhD student, Department of Archaeology, National
University of Kyiv-Mohyla Academy

The article considers the study of one of the cultures of the Middle Bronze Age in Ukraine, analyzes the achievements of the present and previous periods, identifies promising areas of research and issues.

Keywords: *Middle Bronze Age, Tshynets-Komariv culture, Babyne cultural circle, Srubnaya culture.*